

חננאל מאק

מסודו של משה הדרשן

מוסד ביאליק • ירושלים

תוכן העניינים

ראשית

13 פתח דבר

15 1. מבוא

20 2. תולדות המחקר

חלק א: היסטוריה, גאוגרפיה וביוגרפיה

29 3. יהודי פרובאנס ונרבונה בימי הביניים המוקדמים

33 4. תולדות חייו של ר' משה הדרשן
א. מקומו של ר' הדרשן 33; ב. יציאתו של ר' משה הדרשן ממקומו 34

36 5. זמנו של ר' משה הדרשן
א. ר' משה הדרשן ור' יוסף טוב עלם 36; ב. ר' משה הדרשן ור' נתן בעל הערוך 38; ג. ר' משה הדרשן ור' טוביהו בעל מדרש לקח טוב 39; ד. ר' משה הדרשן ור' מאיר ב"ר יצחק ש"ץ מוורמייזא 40

41 6. ר' לוי אחיו של ר' משה הדרשן

47 7. ר' יהודה הדרשן, בנו של ר' משה
א. תולדות חייו של ר' יהודה הדרשן 47; ב. ר' מנחם בן ר' חלבו ור' יהודה הדרשן 51; ג. על דרשותיו של ר' יהודה הדרשן 54

57 8. ר' משה הדרשן והתלמוד — תורתו בספר הערוך ופירושו לתלמוד
א. תורתו של ר' משה הדרשן בספר הערוך 57; ב. זהותו של ר' משה הנזכר בקטעי הערוך 58; ג. פירושי ר' משה הדרשן לתלמוד שאינם בספר הערוך 61; ד. הערכת תורתו של ר' משה הדרשן בעיני בני הדורות 63

65 9. בעיית בית אבותיו של ר' משה הדרשן ואילני היוחסין האפשריים שלו
א. עוד על הקשר האשכנזי של ר' משה הדרשן ובנו ר' יהודה 65; ב. הצעות זיהוי נוספות לר' משה הדרשן 66; ר' משה ב"ר יוסף 69; ג. ר' דוד זקנו של ר' משה הדרשן 67; ד. אילני היוחסין המוצעים של ר' משה הדרשן 69

- 72 .10 האם הייתה השפעה מזרחית על תורתו של ר' משה הדרשן?
א. תורתו של ר' משה הדרשן ורעיונות ודרשות מן המזרח 72; ב. ר' משה הדרשן והלשון הערבית 75; ג. ר' משה הפרסי 76; ה. שיקולים נגדיים ומסקנות 77
- 79 .11 השפעה איטלקית על ר' משה הדרשן, משפחתו ותורתו
א. ר' משה הדרשן וחכמים ממוצא איטלקי: רבנו משולם, רבנו גרשם, רבנו חננאל ר' נתן בעל הערוך, ר' מנחם בן שלמה בעל מדרש שכל טוב, ר' צדקיהו בעל שבלי הלקט 79; ב. דרשה של ר' משה הדרשן שמקורה באיטליה 85; ג. השמות משה ויהודה באיטליה ובאשכנז הקדומות 86; ד. מקורות יהודיים-כריסטיים לתורתו של ר' משה הדרשן 90; ה. מדרש אבכ"ר 91

חלק ב: יצירתו של ר' משה הדרשן

- 95 .12 ערכם של חקר ר' משה הדרשן ושל איסוף קטעי יצירתו
א. ההבחנה בין דרש ובין פשט 96; ב. התגבשותה של פרשנות הפשט — גם כניגוד לכתביו של ר' משה הדרשן 96; ג. דחייתה של תורת ר' משה הדרשן מהספרייה היהודית והוויכוח היהודי-הנוצרי 99; ד. כתבי ר' משה הדרשן והקבלה הקדומה 101; ה. תורתה של פרובאנס ותורת המזרח ואיטליה 102; ו. מיקומם של פיוטי ר' אלעזר הקליר 102
- 104 .13 על פירושים, דרשות ודרשנים בספרות חז"ל ובימי הביניים
א. פירוש ודרוש בספרות חז"ל ובימי הביניים 104; ב. ר' משה והכינוי "דרשן" 107
- 109 .14 מדרשו של ר' משה הדרשן
א. אופיו של המדרש 109; ב. דרשות משיחיות ו"כעין נוצריות" של ר' משה הדרשן 116; ג. היקפו של המדרש המקורי, השערות החסר והעיבודים 118; ד. שמו המקורי של המדרש 121; ה. ספרים וחיבורים שבהם השתמש ר' משה הדרשן 123; ו. חיבורים שבהם השתמרו דרשותיו של ר' משה הדרשן — סקירה כללית 130; ז. פיוט של ר' משה הדרשן? 132
- 133 .15 רש"י ומדרשו של ר' משה הדרשן
א. דרשות ר' משה ועיבודן בפירושי רש"י למקרא 133; ב. אילו דרשות של ר' משה הדרשן שילב רש"י בחיבורו? 136; ג. "יסודו" של ר' משה הדרשן בדברי רש"י 138; ד. האם הכיר רש"י את כל כתביו של ר' משה הדרשן? 140
- 142 .16 מקורות יהודיים מהמאות י"ב–י"ד המביאים דברי ר' משה הדרשן בשמו
א. רמב"ן 142; ב. קובצי פירושים מצרפת ומאשכנז 144; ג. תוספת למדרש תנחומא, פרשת האזינו 147; ד. רד"ק 148

17. ספר ישועות משיחו לר' יצחק אברבנאל
 א. ספר ישועות משיחו 150; ב. קטעי ר' משה הדרשן בספר ישועות משיחו
 152
18. ספר פגיון האמונה — *Pugio Fidei* ומקורות נוצריים אחרים
 א. ריימונדוס מרטיני וספרו פגיון האמונה — *Pugio Fidei* 157; ב. פגיון
 האמונה וספרו של ר' משה הדרשן 160; ג. שימושי נוצרים ומומרים בספר
 פגיון האמונה וכדברי ר' משה הדרשן 164; ד. ספר פגיון האמונה —
Pugio Fidei במהדורת קרפצוב, ליפסיה (לייפציג) 165 1687; ה. כתב יד
 סט. ג'נבייב — 166 St. Genevieve; ו. מפתחותיהם של ליברמן ומרחביה
 לפגיון האמונה 168; ז. האסופה של ז'אן ז'וסף ברייא-נרבוזן — Jean
 168 Joseph Brierre-Narbonne; ח. ספרו של פטרוס גלטינוס, *Opus De*
169 Arcanis Catholicae Veritatis
19. מדרש במדבר רבה
 א. מדרש במדבר רבה — תיאור כללי 171; ב. השערות החוקרים על הקשר
 בין במדבר רבה למדרשו של ר' משה הדרשן 172; ג. שלילת דעתו הגורפת
 של אלבק 174; ד. רש"י ר' משה הדרשן ובמדבר רבה — ארבע דרשות
 של ר' משה הדרשן המעובדות בפירוש רש"י 175; ה. דרשות על קרבנות
 הנשיאים בדברי ר' שמעיה ובעיית זהותו של הדורש 178; ו. תְּפָרִים במדרש
 במדבר רבה ובהם קטעי ר' משה הדרשן 182; ז. דרשות ארוכות ופתיחתות
 של ר' משה הדרשן לספרי המקרא בכמדבר רבה, בראשית רבתי ומדרש
 אגדה 185
20. מדרש בראשית רבתי
 א. מדרש בראשית רבתי ומדרשו של ר' משה הדרשן 188; ב. בראשית רבתי
 אינו מדרשו של ר' משה הדרשן! 190; ג. בראשית רבתי כמקור לדרשות ר'
 משה הדרשן 194
21. מדרש אגדה
22. מקורות סמויים נוספים לתורתו של ר' משה הדרשן
 א. מדרש בראשית רבה לפרשת ויחי 198; ב. מדרש דברים רבה של ר'
 משה הדרשן? 200; ג. ספרות חסידי אשכנז 201; ד. ספר צרור המור 202;
 ה. מדרש תדשא 203
23. זיהוי דרשות ר' משה הדרשן בספרים האנונימיים
 א. בעיית זיהוי התומר של ר' משה הדרשן בספרים האנונימיים 205; ב.
 ארבע הדרשות שהביא רש"י ממדרש ר' משה הדרשן ועוד שלוש אחרות
 206; ג. שלוש הדרשות האנונימיות בכמדבר רבה דומה וייחוסן לר' משה
 הדרשן 211; ד. דרשות ר' משה הדרשן לספרי נ"ך 213; ה. מיצוי הדרשות
 מבראשית רבתי ומדרש אגדה 213; ה. מיצוי הדרשות מבראשית רבתי
 ומדרש אגדה 213; ו. דוגמאות 216
24. סיכום וחתימה

	נספחים
223	נספח 1: הדרשות הוודאיות של ר' משה הדרשן שהובאו בחיבורים יהודיים מימי הביניים
223	
240	נספח 2: דרשות ר' משה הדרשן מתוך ספר פגיון האמונה — <i>Fidei Pugio</i> לריימונדוס מרטיני ומספר ישועות משיחו לר' יצחק אברבנאל
240	
293	נספח 3: דרשות של ר' משה הדרשן שהובאו בספרו של פטרוס גלטינוס, <i>Opus De Arcanis Catholicae</i>
293	
296	נספח 4: פירושי פיוטים של ר' משה הדרשן ור' יהודה בנו
301	ביבליוגרפיה
301	
323	מפתחות
323	